

УДК 37.036:371.13:374:78.01

DOI: 10.15587/2519-4984.2018.126847

МОДЕЛЬ ВЗАЄМОДІЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

© Л. В. Сєрих

Стаття присвячена розкриттю деяких аспектів побудови моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків. Показаний вплив методів та форм роботи на розв'язання кола питань естетичного виховання підлітків, їх роботу в групах для вирішення естетичних завдань. Структура взаємодії побудована відповідно до мезорівня та мікрорівня, які є активними і ми можемо на них впливати. До мезорівня включаємо: педагогічний колектив, вчителів або керівників гуртків, психологічний супровід, за допомогою якого здійснюється навчально-виховний процес

Ключові слова: естетичне виховання, взаємодія, взаємодія підлітків, модель взаємодії, мезорівень, мікрорівень

1. Вступ

Актуальністю зовнішнього і внутрішнього перетворення особистості як естетичної і духовно-моральної цінності, перспективою самореалізації особистості є естетичне виховання підростаючих поколінь, від рівня якого залежить стан вихованості людей в суспільстві, їх культури і гуманістичного ставлення до різних явищ оточуючої дійсності. Естетичне виховання втілює в собі всі могутні резерви. Естетичне виховання органічно пов'язане з іншими видами виховання і складає цілісний процес емоційно-образного впливу на підростаючу індивідуальність. Проте, естетичне виховання має свої специфічні особливості, які необхідно враховувати в організації навчально-виховного процесу як загальноосвітнього, так і позашкільного закладу освіти.

2. Літературний огляд

Дослідниками в психолого-педагогічній сфері сьогодні зроблено суттєвий внесок у розробку науково-методичного підґрунтя для створення естетико-виховного середовища як загальноосвітнього, так і позашкільного закладу та забезпечення креативної спрямованості його невід'ємної складової – навчально-виховного мікросоціуму. Значними є наукові роботи з проблеми формування творчої особистості в навчальних закладах мистецького профілю [1], з розвитку психолого-педагогічних теорій навчання й виховання [2, 3].

Аналіз сучасних досліджень і публікацій з означеної проблеми свідчить, що в педагогічній науці за останні роки значно посилилася увага до дослідження проблем розвитку позашкільної освіти. На вдосконалення теоретико-методологічних засад позашкільної та позакласної виховної роботи, соціально-педагогічних особливостей діяльності позашкільних закладів спрямовано наукові дослідження [4].

Однак, поєднання систем естетичного виховання школи і позашкільля, взаємодії загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти науковцями на сьогодні висвітлено не було, тому розробка моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти в естетичному вихованні підлітків стала темою нашого дослідження.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних закладів освіти в естетичному вихованні підлітків.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Розкрити специфіку естетичного виховання загальноосвітніх та позашкільних закладах освіти.
2. З'ясувати становлення педагогічного процесу в мистецьких закладах.
3. Розглянути процес навчання й виховання в співробітництві закладів загальної середньої та позашкільної освіти.
4. Побудувати модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків.

4. Висвітлення основних ідей побудови моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних закладів в естетичному вихованні підлітків

На важливості впровадження сучасних підходів, методик і технологій, формування базових компетентностей і соціалізації підлітків у процесі пізнавально-практичної та навчально-творчої діяльності, розвитку творчих здібностей учнівської молоді в процесі пошуково-дослідницької діяльності, гуманізації профільної та допрофесійної освіти, визначення шляхів підвищення ефективності навчально-виховної та розвивальної роботи в контексті формування розвивального середовища навчального закладу наголошується у низці наукових досліджень.

У обґрунтуванні моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів розглядаємо методологію, зокрема метод як сукупність педагогічних підходів, прийомів і засобів пізнання дійсності, а методика (як галузь педагогічної науки, що розглядає теорію та методи навчання) естетичного виховання підпорядковується педагогічній меті – від вивчення предмета пізнання до опанування загальними принципами впливу мистецької діяльності на формування особистості. Розробляючи модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, враховуємо те що методика естетичного виховання будується

на науково обґрунтованих методологічних принципах пізнання культурних і мистецьких цінностей, де як базис використовуються основні положення педагогіки, психології та естетики.

Сучасна наука розробила достатній понятійний апарат з теорії і практики естетичного виховання, визначила різні підходи до природи, механізму, функцій, структури, змісту естетичного виховання. Естетичне виховання розглядається як процес «формування певного естетичного відношення людини до дійсності, в якому виробляються орієнтації особистості у світі естетичних цінностей, у відповідності з уявленнями про її характер, що складаються у певному конкретному суспільстві із залученням до цих цінностей» [5].

Специфічність естетичного виховання полягає у цілеспрямованості процесу формування творчо активної особистості, здатної з позицій доступного їй розуміння ідеалу сприймати й оцінювати прекрасне, досконале, гармонійне, інші естетичні явища в житті, природі, мистецтві. На його думку, провідним завданням естетичного виховання є формування у школярів художньо-естетичних і творчих здібностей, розвиток образного мислення на основі творчої практики [6].

Культурологічні дослідження в освітньо-мистецькому просторі дали змогу обґрунтувати педагогічні процеси становлення, розвитку, навчання і виховання підлітків у художньо-естетичній діяльності, використовувати загальнокультурні мистецьких традицій, взаємозв'язки духовної, класичної і народної культур, у формуванні естетичних орієнтацій підлітків. Науковці розглядають процес переживання «як єдино можливу умову спілкування з мистецтвом, яка пронизує всі ступені сприймання» [2], а в широкому сенсі розуміють естетичне виховання як якісну зміну рівня естетичної культури об'єкта виховання [7].

Становлення педагогічного процесу в мистецьких закладах відтворювали багато вітчизняних науковців, було доведено що «у мистецьких навчальних закладах освітній простір є художньо-освітнім, зміст якого виявляється на перетині освітнього (як культурно-освітнього) та власне художнього». «Принципово, переконливо доводить автор, що художньо-освітній простір освоюється через мистецьку діяльність» [1]. Дослідження [8] дали змогу повному сприймати конкретне мистецьке життя підлітків та збагатити уявлення про художньо-творчу діяльність. Довели, що заняття з образотворчого мистецтва, музики, композиції, театральної справи, гри на різних інструментах, жива естетична думка впливають на мотивацію навчання підлітків, на створення емоційно-естетичного клімату в творчому середовищі. У контексті цього цінним є переконання: «сприймання твору мистецтва – це досвід пізнання та усвідомлення сенсу та сутності явищ мистецтва. Саме так відбувається перехід свідомості й переривання реципієнта «із плану індивідуальних переживань в інший план – загальнолюдських цінностей та ідеалів» [9, с. 268]. Тому важливим механізмом оволодіння естетичними категоріями в навчальних закладах є набуття знань й умінь з курсу мистецтва, де відбува-

ється органічний зв'язок, взаємовплив музики, літератури, образно-пластичних рухів в художньо-творчій діяльності. Виразність цих засобів відкриває нові естетичні враження, сприяє виникненню чуттєво-емоційних почуттів, стає ключовим напрямом в естетичному вихованні підлітків [7].

Науковцями розглядаються поняття «взаємодія» загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків, компоненти навчання і виховання, пропонується розглядати взаємодію як динамічну взаємодію вихователів і вихованців, спрямовану на досягнення поставленої мети, оскільки гармонійно розвинена особистість формується лише під час цілісного педагогічного процесу, в якому повною мірою забезпечується гармонія педагогічних впливів [10]. Це керований процес, і через вирішення численних педагогічних завдань, підпорядкованих кінцевій меті, системі, він вносить зміни в розвиток особистості. Ми підтримуємо наукову думку про те, що педагогічний процес не є нерозривним ланцюгом розвиваючих взаємин вихователів і вихованців, оскільки перші беруть на себе роль інтепретатора, критика, залишаючись при цьому емоційно не включеними у взаємодію, а останні підключають до неї особистісні спогади, асоціації, емоції, набуті знання. В контексті нашого дослідження особливо важливим є те, що саме художньо-творча діяльність у педагогічному процесі відображає життя підлітків, формує критерії оцінки явищ дійсності, характерів та вчинків.

Ми вважаємо, що цей процес забезпечує емоційну стабільність підлітків, варіативність виховного середовища, гарантує можливість вибору виду естетичної діяльності, надає їй педагогічне забезпечення успішності, формує позитивну оцінку з боку керівників. Результативність як форма процесу, з одного боку, це цілісна система, в якій предметом вивчення є структура, закони поєднання частин у функціональне ціле, а з іншого, полісистемне утворення. Воно включає: природні дані і логіку мислення; вміння передати специфіку жанру і стилю твору; правильно користуватися власними вміннями, навичками; вільно володіти мовною культурою, активно спілкуватися з глядачами. Іншими словами, результативність цього утворення є наслідком тих зрушень, надбань і досягнень, які визначено у меті педагогічного процесу.

Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями: ставленням до учня (вихованця) як суб'єкту власного розвитку; орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості; створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості; установленням суб'єкт-суб'єктних відношень.

Для визначення сутності виховної роботи, заснованої на безпосередній взаємодії суб'єктів навчальної діяльності, дослідники використовують такі терміни, як «групова робота», «спільна навчальна робота», «навчальне співробітництво» та ін. Сьогодні в педагогіці все частіше використовується термін «навчальне співробітництво», як найбільш змістовний, діяльнісно-орієнтований, який визначає багатобічну взаємодію всередині навчальної групи й взає-

модію вчителя з групою. Співробітництво як спільна діяльність й організаційна система активності взаємодіючих суб'єктів, за твердженнями К. Нора, характеризується:

- 1) просторовою й тимчасовою співприсутністю,
- 2) єдністю мети,
- 3) організацією і управлінням діяльністю,
- 4) наявністю позитивних міжособистісних взаємин.

Співробітництво в освітньому процесі являє собою розвинену мережу за такими лініями:

- 1) вчитель-учень (керівник гуртка-вихованець),
- 2) учень-учень (вихованець-вихованець) в парах (діадах), трійках (тріадах),
- 3) загальногрупову взаємодію учнів (вихованців) в колективі [11].

Таке співробітництво стає продуктивним, оскільки здійснюється за умови включення кожного учня (вихованця) в розв'язання завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового предметного змісту; організовано як активне співробітництво з керівником гуртка (учителем) та вихованцями іншими (учнями); у процесі навчання відбувається становлення механізмів саморегуляції поведінки й діяльності учнів; усвідомлюються створення цілей.

Навчання й виховання в співробітництві розглядається в світовій педагогіці як найбільш успішна альтернатива традиційним методам. Вони також відображають особистісно-орієнтований підхід, бо працюючи в групі, можна запитати товариша, якщо щось не зрозумів, обговорити з ними розв'язання будь-якого завдання. Кожен член групи усвідомлює свою відповідальність за власні успіхи, від яких залежить успіх всієї групи.

Головна мета навчання в співробітництві – навчатися разом, а не просто щось виконувати гуртом. Найбільш цікавими варіантами навчання в співробітництві є навчання в парах, в команді, колективна взаємодія, дослідна робота в малих групах та інші. Починати навчання в взаємодії або співробітництві необхідно з планування приміщення, потім поступово, крок за кроком привчати учнів (вихованців) діяти за умов: взаємодіяти у групі з будь-яким партнером; працювати активно, серйозно ставитись до дорученого завдання; ввічливо й доброзичливо спілкуватися з партнерами; відчувати почуття відповідальності не тільки за свої власні успіхи, а й за успіхи своїх партнерів, усього класу (групи); повністю усвідомлювати, що спільна робота в групі – це серйозна і відповідальна праця.

З цією метою необхідно визначити навчально-пізнавальну мету уроку (заняття) і дидактичне завдання використання даного метода. Це завдання має бути повністю усвідомлено учнями (вихованцями).

Організовуючи роботу в групах, необхідно продумати ролі для учнів: ведучий, редактор, оформлювач, доповідач. Р. Джонсон і Д. Джонсон виділяють наступні відмінності роботи у малих групах: залежність членів групи; відповідальність кожного

члена групи за власні успіхи і успіхи своїх товаришів; спільна навчально-пізнавальна, творча діяльність учнів у групі; соціалізація їх діяльності; загальна оцінка роботи в групі, яка складається з оцінки форми спілкування учнів разом з академічними результатами роботи [12].

За основними векторами, побудуємо модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів й подамо її в схемі (рис. 1).

Рис. 1. Структурні складові моделі взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів

5. Результати дослідження.

Підсумовуючи вищенаведений огляд підходів до розуміння указаних аспектів взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків та складових моделі зазначаємо, що для результативної роботи групи, слід структурувати діяльність учнів (вихованців) так, щоб вони були включені в активну спільну діяльність й мали особисту відповідальність за дії кожного та власні дії, для цього і була побудована модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, яка в подальшому забезпечить естетичне виховання підлітків.

7. Висновки

1. У статті було розкрито специфіку естетичного виховання підлітків у загальноосвітніх та позашкільних закладах освіти.

2. З'ясовано становлення педагогічного процесу в мистецьких закладах.

3. Розглянуто процес навчання й виховання в співробітництві закладів загальної середньої та позашкільної освіти.

4. Побудовано модель взаємодії загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів в естетичному вихованні підлітків.

Література

1. Комаровська О. А. Теоретико-методичні засади розвитку художньо обдарованої особистості у школах естетичного виховання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Київ, 2015. 42 с.
2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
3. Лавриш І. М. Методика формування естетичних орієнтацій підлітків засобами дитячого музичного театру-студії: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 178 с.
4. Пустовіт Г. П., Тихенко Л. В. Позашкільна освіта: дидактичні основи методів навчально-виховної роботи. Кн. 2: монографія. Суми: Університетська книга, 2008. 272 с.
5. Эстетическое воспитание в школе / ред. Семенов М. Р. Казань: Издательство КГУ, 1991. 184 с.
6. Квятковский Е. В. Методологические проблемы совершенствования системы эстетического воспитания // Система эстетического воспитания школьников / ред. Герасимов С. А. Москва: Педагогика, 1983. С. 9–12.
7. Левчук Л. Т. История мировой культуры. Ленинград: Искусство, 1997. 336 с.
8. Ступарик Б. М. Шкільництво Галичини. Івано-Франківськ, 1994. 144 с.
9. Флоренская Г. А. Катарсис как осознание // Бессознательное: природа, функции, методы исследования. Т. 2. Тбилиси, 1978. С. 548.
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. пос. Київ: ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.
11. Нор К. Ф. Використання американського досвіду формування комунікативних умінь майбутніх учителів // Наукові праці. Педагогічні науки. 2003. Т. 28. № 15. С. 54–58.
12. Коротаева Е. В. Директор-учитель-ученик: пути взаимодействия. Москва: Сентябрь, 2000. 144 с.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Чайченко Н. Н.
Дата надходження рукопису 29.01.2018*

Сєрих Лариса Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра теорії і методики змісту освіти, КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Римського-Корсакова, 5, м. Суми, Україна, 40035
E-mail: Su181260SLV@ukr.net